

Natalia Hado

 <https://orcid.org/0000-0003-0665-573X>

Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, Lwów

ROLA MEDIÓW ELEKTRONICZNYCH W PODTRZYMYWANIU WIĘZI WSPÓLNOTOWYCH W OKRESIE PANDEMII (ASPEKT PORÓWNAWCZY)

 <https://doi.org/10.15633/9788363241599.07>

Znaczenie mediów elektronicznych dla funkcjonowania współczesnego społeczeństwa jest niezwykle istotne. Życie współczesnego człowieka staje się coraz bardziej zmediatyzowane. Wraz z nadejściem internetu i mediów elektronicznych, które opierają się na technologii cyfrowej, interaktywności i multimedialności, wielu angażuje się w komunikację Web 2.0. Jest to szczególnie widoczne w sytuacjach kryzysowych, takich jak pandemia COVID-19, podczas której wzrosła rola mediów elektronicznych i potrzeba dostępu do nich, aby możliwe było pozostanie w kontakcie ze światem, a nawet najbliższą wspólnotą. Dla Kościoła media elektroniczne, które od początku swojego istnienia stanowiły pomocniczą formę komunikacji, stały się ważnym narzędziem podtrzymywania więzi wspólnotowych i nową formą dialogu ze współczesnymi ludźmi. Internet jako „pomocnicze miejsce” rozwoju duchowości katolickiej, a także wspólnoty katolickiej, zaczął pełnić rolę zaczynu budowania jedności między wierzącymi.

I. MEDIA ELEKTRONICZNE A WSPÓLNOTA KOŚCIELNA PRZED PANDEMIĄ

Rola, znaczenie i przyszłość elektronicznych środków komunikacji zostały dość wcześnie ocenione przez Kościół katolicki. Słowa papieża Pawła VI: „Kościół byłby winny przed swoim Panem, gdyby nie użył tych potężnych środków”¹, stały się mottem zarówno starych, jak i nowych mediów elektronicznych, a także wyrażeniem wielkiego zaufania względem nich.

Dla Kościoła katolickiego korzystanie z możliwości internetu zawsze prowadziło do pogłębienia dialogu ze światem, informowania go o swoim credo oraz do przedstawienia swojego stosunku względem konkretnego problemu lub wydarzenia. Jednocześnie Kościół zawsze podkreślał, byśmy nie zapominali, że za współczesnymi mediami stoi człowiek. Środowisko cyfrowe nie jest równoległym lub tylko wirtualnym światem. Stanowi ono część codziennego doświadczenia wielu ludzi, zwłaszcza młodych. Uważne zrozumienie tego środowiska jest warunkiem właściwej obecności w nim. „Komunikacja cyfrowa w kontekście globalizacji powinna zbliżać i przechodzić w prawdziwe spotkania w realnym życiu”². Internet zawsze był wyzwaniem w podtrzymywaniu więzi wspólnotowych, ponieważ mógł stłumić potrzebę autentycznej komunikacji³. Dla duchowości katolickiej był on w związku z tym miejscem pomocniczym. Komunikacja wewnętrzna między członkami Kościoła była tylko jedną z sześciu głównych strategii wobec mediów elektronicznych⁴.

Integracja katolickich zasad w internecie rozpoczęła się od witryn z oficjalnymi informacjami o parafiach, klasztorach, wydarzeniach kościelnych. Z biegiem czasu ich treść została poszerzona o wszystkie formy komunikacji katolickiej realizowane w prawdziwym życiu, w tym możli-

1 Paweł VI, *Evangelii nuntiandi*, Rzym 1975, nr 45.

2 Franciszek, *Przekaz w służbie autentycznej kultury spotkania. Papieskie orędzie na XLVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco_20140124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (dostęp: 15.12.2021).

3 *Przekaz ukazujący rodzinę jako uprzywilejowane środowisko...*, dz. cyt.

4 Н. Га́дбо, *Медіастратегії Католицької Церкви в Інтернеті*, https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/dys_Hado.pdf (dostęp: 10.12.2021).

wość odmawiania brewiarzy, codziennego czytania i rozważania Pisma Świętego oraz dostęp do katolickich mediów online.

Katolickie media były często nie tylko środkiem do poznania Kościoła, lecz także sposobem na zaangażowanie się w życie wspólnoty lub możliwością komunikacji w sytuacjach, kiedy nie było innych opcji. W Ukrainie przykładem są internetowe konferencje synodu UGKC, odbywające się od 2006 roku. Zwyczajne formy komunikacji, łącząc się z internetem i dostosowując się do specyfiki środowiska cyfrowego, zawsze muszą zachować swoją istotę i cel, nawet jeśli otrzymają nazwę wskazującą na specyfikę ich funkcjonowania w przestrzeni internetowej: e-rekolekcje, e-modlitwa, e-opieka duszpasterska. Sieć, mimo ciągłego doskonalenia swoich możliwości, nigdy nie będzie w stanie dostosować się do realiów wymagających osobistej obecności, której w przestrzeni cyfrowej nie ma i nie będzie. Dotyczy to wszystkich sakramentów Kościoła katolickiego: spowiedzi, Eucharystii, małżeństwa i innych. Obecność oficjalnego stanowiska Kościoła katolickiego na ten temat na różnych platformach stała się decydującym czynnikiem odróżniającym komunikację w mediach elektronicznych od realnego życia.

Działalność Kościoła katolickiego w internecie jest różnorodna: od witryn parafii po wspólnoty i ruchy. Jest też wieloaspektowa, ponieważ oprócz witryn ta sama osoba lub jednostka administracyjna jest obecna na stronach i profilach sieci społecznościowych (Facebook, Instagram), mikroblogach (Twitter) czy kanałach na YouTube. Jak widać, aktywność Kościoła katolickiego w internecie to nie tylko oficjalne strony internetowe Watykanu lub papieskie portale społecznościowe. To także strony parafii i działających w nich wspólnot. Za ich pośrednictwem możliwe jest przekazywanie informacji oraz organizacja wydarzeń. Duszpasterze coraz częściej oferują pomoc duchową online, podejmują dialog z tymi, którzy są wierzący, a także utrzymują kontakt z tymi, którzy są daleko od Kościoła.

Internet umożliwia więc nowe formy komunikacji kapłana z wiernymi często gromadzącymi się w kościele oraz z tymi, którzy rzadko uczęszczają do świątyni, są za granicą lub nie wierzą. W dobie komunikacji cyfrowej księża mogą być bliżej wszystkich, a pokoleniu cyfrowemu łatwiej jest do nich dotrzeć w znajomym środowisku. Uczestnictwo w sieciach

społecznościowych to konsekwentna kontynuacja stanowiska „być tam, gdzie są ludzie”.

2. MEDIA ELEKTRONICZNE JAKO POMOCNICZE MIEJSCE KOMUNIKACJI WSPÓLNOTY PODCZAS PANDEMII

Pandemia koronawirusa pojawiła się, gdy media elektroniczne wykorzystywały już w komunikacji technologię Web 2.0. Źródła informacji stały się dodatkowo „miejscem” komunikacji.

Według kalendarza liturgicznego Kościoła katolickiego koronawirus rozpoczął się w okresie Wielkiego Postu. I choć fakt ten był postrzegany jako wyzwanie i nauka od Boga⁵, media elektroniczne umożliwiły nadawanie nauk rekolekcyjnych zarówno z kościołów, jak i z prywatnych domów rekolektantów.

W Wielkim Tygodniu, kiedy prawie wszystkie nabożeństwa miały odbywać się bez wiernych, to właśnie za pośrednictwem mediów elektronicznych można było duchowo być obecnym w kościele, dostrzegając nadawany z niego obraz. To za pośrednictwem mediów tłumaczono wszystkie zmiany wprowadzane zgodnie z restrykcjami sanitarnymi, na przykład wyjaśnić, dlaczego zakazano używania wody święconej i zaproponowano przyjmowanie komunii świętej na rękę. Transmisja wprowadziła również formę modlitwy o duchową komuniją dla oglądających Eucharystię w internecie.

Na Ukrainie rozporządzenie orzekało, że jednorazowo w liturgii może uczestniczyć tylko dziesięć osób, stąd w większości parafii wierni nie mogli brać udziału w mszy i innych nabożeństwach „na żywo”. Media elektroniczne były wtedy nie tylko pomocnicze, lecz także stanowiły jedyną możliwość dla tych, którzy nie mogli być fizycznie obecni z powodu choroby, kwarantanny, ryzyka infekcji lub obostrzeń epidemiologicznych. W czasie pandemii wzrosła też rola stron internetowych parafii, profili parafii w mediach społecznościowych oraz zamkniętych grup wspólnot.

5 A. Zwoliński, *Od powietrza... Ludzie w czas zarazy*, Kraków 2020, s. 246.

Hierarchowie namawiali młodsze pokolenie, aby służyło starszym – rodzicom i dziadkom, i pomagało im dołączyć się do liturgii. Było to możliwe dla tych, którzy posiadali komputer lub telefon komórkowy z dostępem do internetu. Wierni z nielicznych parafii, z których nie były prowadzone transmisje, mogli dołączyć do liturgii online z innych miejsc kultu na portalach społecznościowych, skorzystać z audycji radiowych i telewizyjnych w internecie, audycji z Watykanu, czy dowolnej parafii na świecie. Szczególnie istotne dla wiernych obrządku bizantyjskiego było to, że mogli dołączyć do transmisji nadawanej z innych kontynentów, mimo że wcześniej nawet nie myśleli o takiej możliwości.

Katolicy na Ukrainie mieli możliwość korzystania z liturgicznego bogactwa obu obrządków właśnie za pośrednictwem mediów elektronicznych. Media katolickie na Ukrainie pełnią pogłębioną funkcję budowania wspólnoty między nimi. Na stronach „Кредо” – www.credo.pro (РКС), i „Дивенсвіт” – www.dyvensvit.org (УГСС), można znaleźć kalendarz i czytania biblijne używane w celebracji przez przedstawicieli obu obrządków. Z kolei na stronie „Католицький Оглядач” – www.catholicnews.org.ua, od początku jej istnienia w równym stopniu umieszczane są informacje zarówno dla grekokatolików, jak i rzymskich katolików.

Media elektroniczne informowały o przypadkach zakażenia, jego skutkach, sposobach leczenia oraz o świętych patronach, do których można się było zwrócić w kryzysowym czasie. Najpopularniejszymi platformami komunikacji religijnej na Ukrainie w czasie pandemii były portale społecznościowe. To na nich transmitowana była liturgia, umieszczano tam ogłoszenia parafialne, zdjęcia, wygłaszano rekolekcje i kapłańskie pouczenia, publikowano informacje o działalności wspólnot parafialnych. Z tych stron wierni dowiadywali się o życiu innych członków swojej parafii, z którymi nie mogli się zobaczyć fizycznie na chrztach, ślubach lub pogrzebach.

Kwarantanna oddzieliła ludzi od siebie, ale wirtualny świat pomógł zjednoczyć się duchowo, pozwalając wiernym modlić się razem na takich platformach, jak Zoom, Facebook, Votsap i Viber. Ta forma nie miała na celu zastąpienia rzeczywistej obecności ludzi na modlitwie i Eucharystii, jednak po wprowadzeniu surowej kwarantanny wiele osób modliło się tylko przed ekranem albo w ogóle zaprzestawało praktyk religijnych. Po

złagodzeniu rygorów Kościoł ponownie zaczął zwracać uwagę wiernych na żywe uczestnictwo w mszy świętej i innych nabożeństwach.

3. MEDIA ELEKTRONICZNE I PROBLEMY AKSJOLOGICZNE

Komunikacja (z łac. *communicatio*) oznacza „wspólnota, jedność, spójność”. Czasownik *communico* można natomiast przetłumaczyć: „łączyć się, uczestniczyć”. W kontekście polskim terminy te używane są od XVI wieku w dwóch znaczeniach: wspólnota i komuniam ludzi z Bogiem. Dotyczą tym samym zdolności porozumiewania się i przyjmowania komunii świętej⁶. Bycie w komunikacji z Bogiem i z Kościołem jest samą istotą funkcjonowania wspólnoty katolickiej. „Komunikacja ma na celu zadziernięcie więzi, podtrzymywanie ich, rozwijanie i pogłębianie”⁷.

To, jaki wpływ na człowieka i jego relacje mają media, wynika z postawy konkretnych jednostek wobec nich. Jedno jest pewne – media „wspomagają spotkania między ludźmi lub je niszczą, ale zawsze mają na nie wpływ”⁸.

Jednym z fenomenów korzystania z mediów elektronicznych w czasie kwarantanny było to, że sami hierarchowie Kościoła wezwali duszpasterzy i wiernych do posługiwania się nimi⁹. Był to bowiem jedyny sposób na podtrzymywanie więzi społecznych. Należy wziąć pod uwagę, że żadna wspólnota nie może istnieć bez wsluchiwanie się w głos Magisterium Kościoła, bez rozważania Słowa Bożego oraz współudziału w kulcie Pana, a zwłaszcza w Eucharystii i innych sakramentach¹⁰. „Największą trudnością jest zachowanie w kontakcie technicznym sfery aksjologicz-

6 Por. W. Pisarek, *Wstęp do nauki o komunikowaniu*, Warszawa 2008, s. 13–14.

7 Benedykt XVI, *Truth, Proclamation and Authenticity of Life in the Digital Age. Message Of His Holiness For The 45th World Communications Day*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20110124_45th-world-communications-day.html (dostęp: 12.12.2021).

8 A. Zwoliński, *Spotkanie w elektronicznym tłumie*, „Studia Socialia Cracoviensia” 63 (2013), s. 46.

9 *Od powietrza...*, dz. cyt., s. 257.

10 Por. M. Łaszczyk, *Urzeczywistnianie Kościoła we wspólnocie w świetle pastoralnych zasad eklezjologii komunii*, „Studia Włocławskie” 1 (1998), s. 78.

nej, uszanowanie wartości, które wnoszą z sobą inni”¹¹. Jest tak dlatego, że odczytanie samych wartości i ich hierarchii wymaga pełnego spotkania i osobowego kontaktu. Problem ten pogłębił się z powodu nasilenia zjawiska anonimowego uczestnictwa w nabożeństwach.

Media elektroniczne umożliwiają wizualizację udziału w liturgii słowa. Wiadomo jednak, że uczestnictwo w ofercie eucharystycznej i innych sakramentach nie może być zastąpione żadnymi możliwościami internetu. Dlatego też Kościół na Ukrainie w okresie pandemii ukierunkował duszpasterski plan działania na organizację wspólnot spotykających się online. Jeśli nie było możliwe tradycyjne zgromadzenie w kościele, stworzono możliwość, by gromadzić się w małych grupach, w domach lub z kilkoma rodzinami po to, aby móc kontynuować chrześcijańskie życie.

Zatarcie granic między cyberprzestrzenią a rzeczywistością jeszcze przed pandemią skłoniło badaczy mediów do postawienia hipotezy o możliwej wirtualizacji życia religijnego. Wskazywało to na niezrozumienie lub niepełne przeanalizowanie stosunku Kościoła katolickiego do internetu. W dokumencie *Kościół a internet*¹² znajdujemy wyraźne wskazówki, co uważa na ten temat Kościół katolicki: „Rzeczywistość wirtualna nie jest zamiennikiem Realnej Obecności Chrystusa w Eucharystii, sakramentalnej rzeczywistości innych sakramentów i współdziału w kulcie sprawowanym w żywej wspólnotie”¹³. Uznanie przez Kościół katolicki możliwości otrzymywania przez internet sakramentów, na przykład pokuty i pojednania, oznaczałoby przyjęcie wizji osoby obecnej w nierealnym świecie. Tymczasem każdy sakrament posiada pewne widoczne, namacalne znaki, z których nie da się zrezygnować. Podczas pandemii szczególnie podkreślano ten fakt i za pośrednictwem mediów elektronicznych wzywano do spowiedzi przy zachowaniu wszelkich zasad higieny i innych środków bezpieczeństwa.

11 A. Zwoliński, *Spotkanie w elektronicznym...*, dz. cyt., s. 38.

12 The Pontifical Council for Social Communications, *The Church and Internet*, p. 9, https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/pccs/documents/rc_pc_pccs_doc_20020228_church-internet_en.html (15.12.2021).

13 *The Church...*, dz. cyt., p. 9.

4. PODSUMOWANIE

Analiza roli mediów elektronicznych podczas pandemii sugeruje, że są one bardzo przydatne w sytuacjach kryzysowych, kiedy nie ma możliwości realnej komunikacji ze wspólnotą. Jednak w katolickim ujęciu Eucharystia jest szczytem i źródłem wspólnoty oraz całego życia chrześcijańskiego. Stąd media elektroniczne, które ją transmitują, mogą być jedynie narzędziem pomocniczym. Bez realnego uczestnictwa w sprawowaniu Najświętszej Ofiary pojęcie wspólnoty katolickiej, zarówno w szerokim, jak i w wąskim znaczeniu, straci swój sens.

Głównym zadaniem mediów elektronicznych zawsze było i będzie doprowadzenie ludzi do realnego uczestnictwa w życiu Kościoła katolickiego. Za katolicką obecność w internecie można uważać taką, która roztropnie korzysta z wymiaru cyfrowego, ale się nie wirtualizuje.

Media elektroniczne w większym lub mniejszym stopniu pełnią funkcje: ewangelizacyjną, katechetyczną, duszpasterską, informacyjną i szereg innych, ale zawsze stanowią narzędzie służebne, z którego należy korzystać z wielką roztropnością i mądrością.

BIBLIOGRAFIA

- Benedykt xvi, *Truth, Proclamation and Authenticity of Life in the Digital Age, Message Of His Holiness For The 45th World Communications Day*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20110124_45th-world-communications-day.html (dostęp: 12.12.2021).
- Гадьо Н., *Медіастратегії Католицької Церкви в Інтернеті*, https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/dys_Hado.pdf (dostęp: 10.12.2021).
- Franciszek, *Przekaz w służbie autentycznej kultury spotkania. Papieskie orędzie na XLVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco_20140124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (dostęp: 15.12.2021).
- Franciszek, *Przekaz ukazujący rodzinę jako uprzywilejowane środowisko spotkania w bezinteresownej miłości. Papieskie orędzie na XLIX Światowy Dzień*

- Środków Społecznego Przekazu*, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco_20150123_messaggio-comunicazioni-sociali.html (dostęp: 15.12.2021).
- Łaszczyk M., *Urzeczywistnianie Kościoła we wspólnocie w świetle pastoralnych zasad eklezjologii komunii*, „Studia Włocławskie” 1 (1998), s. 77–83.
- Paweł VI, *Evangelii nuntiandi*, Rzym 1975, nr 45.
- Pisarek W., *Wstęp do nauki o komunikowaniu*, Warszawa 2008.
- The Pontifical Council for Social Communications, *The Church and Internet*, https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/pccs/documents/rc_pc_pccs_doc_20020228_church-internet_en.html (dostęp: 15.12.2021).
- Zwoliński A., *Spotkanie w elektronicznym tłumie*, „Studia Socialia Cracoviensia” 63 (2013), s. 35–46.
- Zwoliński A., *Od powietrza... ludzie w czas zarazy*, Kraków 2020.

ABSTRAKT

Życie współczesnego człowieka staje się coraz bardziej zmediatyzowane. Jest to szczególnie widoczne w sytuacjach kryzysowych, takich jak pandemia COVID-19, podczas której wzrosła rola mediów elektronicznych i potrzeba dostępu do nich. Dla Kościoła media elektroniczne, które od początku swojego istnienia stanowiły pomocniczą formę komunikacji, stały się ważnym narzędziem podtrzymywania więzi wspólnotowych, nową formą dialogu ze współczesnymi ludźmi, a nawet całymi społecznościami.

Słowa kluczowe: COVID-19, internet, media elektroniczne, mediatyzacja, pandemia, relacje, więzi wspólnotowe

